

Тетяна Бевз

УКРАЇНЦІ І РОСІЯНИ ПІД ПРИЦІЛОМ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

У статті відтворено яскраві приклади поширення російської пропаганди на українців і росіян через ЗМІ. Особлива увага приділена телевізійним програмам. Акцентується увага на вплив пропаганди на підростаюче покоління.

Ключові слова: пропаганда, російська пропаганда, Росія, Україна, політика.

Bevz T. Ukrainians and Russiansint hesightsof Russian propaganda.

The article reproduced striking examples of Russian propaganda spread in Ukrainian and Russian through the media. Particular attention is paid to television programs. The attention to the impact on the promotion of younger generation.

Keywords: propaganda, Russian propaganda, Russia, Ukraine, politics.

Упродовж останніх років термін «пропаганда» набуває неабиякої популярності, з одного боку, а з іншого – породжує страх. Звичними вже стали словосполучення: «російська пропаганда», «путінська пропаганда», «інформаційна війна», «пропагандистська машина», «пропагандистський телеканал» і т. і. Заголовки друкованих та Інтернет-видань теж насичені цими термінами. Для прикладу: «Путінська пропаганда має фашистські риси» (А. Міхнік, «День», 17.05.2014), «У Парижі путінська пропаганда більш дієва, ніж у Кривому Розі» (Б.-А. Леві, «Дзеркало тижня», 21.05.2014.), «Російські ЗМІ поновили жорстку пропаганду проти України» («Українська правда», 26.09.2014 р.), «У НАТО назвали безпрецедентною пропаганду РФ проти України» («Тиждень», 05.12. 2014 р.), «Представлено річний моніторинг пропаганди РФ: брехня та інсинуації» («Українська правда», 24.12. 2014 р.) та інші.

Зазначимо, що пропаганда – це будь-яка систематична спроба впливу на думку чи позицію великої кількості людей. Це певна форма комунікації, яка спрямована на засвоєння або відкинення певної інформації задля впливу на організацію, групу, індивіда [1].

Основні принципи і завдання пропаганди сформулювали У. Ліпман, Е. Бернейс [2], моделі і принципи пропаганди можна знайти у працях Г. Лассуела, П. Лазерсфельда. Питання впливу пропаганди на масову свідомість ґрунтовно досліджували Г. Блуммер, С. Московічі, Ф. Бартлет, Е. Аронсон і Е. Пратканіс В. О'Доннелл і Г. Джувет, Ф. Тейлор, Н. Хомські [3].

Вдалим, на наш погляд, є визначення «пропаганди», сформульоване у Польовому статуті FM 33-1-1 (1994) Міністерства оборони США: «Це будь-яка інформація, ідеї, доктрини або спеціальні методи впливу на думки, емоції, настанови чи поведінку будь-якої спеціальної групи з метою отримання переваг, прямих чи не прямих» [4]. Це визначення дає змогу виділити основні фактори пропаганди: 1) *системний фактор*; 2) *фактор впливу*; 3) *фактор масовості*; 4) *елемент дії*. Власне, усі ці фактори досить яскраво простежуються у діяльності російської пропагандистської машини.

Заступник держсекретаря США з питань громадської дипломатії та зв'язків з громадськістю Річард Стенгл був «неприємно здивований» тим, наскільки потужна російська пропагандистська машина, причому не тільки в самій Росії, але і серед російськомовного населення сусідніх країн [5]. З іншого боку, важливо зазначити, що російська пропагандистська машина не обмежувалася Україною. Уже в серпні 2014 р. у ЗМІ почала з'являтися інформація про те, що влада Російської Федерації розпочинала ґрунтовну пропагандистську підготовку громадської думки країни, присвячену необхідності «відновлення» державних кордонів за рахунок низки регіонів сусіднього Казахстану [6]. А 15 вересня 2014 р. уповноважений МЗС Росії з питань прав людини, демократії та верховенства права К. Долгов звернувся до міжнародного співтовариства з проханням про захист прав російськомовного населення в Латвії та Естонії. Він вважав неприйнятним той факт, що представники національних меншин у країнах Балтії не мають змоги спілкуватися рідною мовою з владою, а також використовувати рідну мову в топографічних назвах. Представник російського МЗС висловив заклопотаність зростанням неонацистських та ксенофобських настроїв в Європі, приводячи в приклад розвиток подій в Україні після «антиконституційного перевороту» і «збройного захоплення влади» [7].

З іншого боку, російська пропаганда має значний вплив і на європейські країни. Підтвердженням цього може бути погляд французького журналіста, філософа і письменника Бернар-Анрі Леві стосовно того, що громадська думка європейців щодо ситуації в Україні потрапила під вплив російської пропаганди, оскільки в Парижі путінська пропаганда більш дієва, ніж у Кривому Розі» [8]. Водночас він зазначив, що «все частіше я чую і у Франції, і в Європі, що Путін прагне миру, що мовні меншини в Україні знаходяться під загрозою, і що Путін їх захищає. І ця теза з кожним днем посилюється в Західній Європі, що викликає ... глибоке розчарування» [8]. Вчений переконаний, що «путінізм прогресує такою самою мірою, якою прогресують крайні праві в Європі. Можна сказати, що в Європі є путінська партія: це «Йоббік» – в Угорщині, «Атака» – в Болгарії, фламандські автономісти – в Бельгії, «Національний фронт» – у Франції. Бернар-Анрі Леві переконаний, що існує пряме співвідношення, наприклад, у Франції між підйомом «Національного фронту» і поширенням путінських ідей [8].

Підтвердженням цих слів можуть слугувати антиукраїнські «акції протесту» в різних країнах Європи під гаслом: «Україна проводить геноцид на Донбасі», спеціально організовані або російськими ЗМІ, або на їх замовлення. Одна з таких демонстрацій у Венеції проходила під гаслами про «геноцид в південно-східній частині України». Навіть риторика була суто російською – «протестувальники» критикували українську владу і зовнішню політику США. Ця акція набула широкого розголосу, а в сюжетах ЗМІ чимало її учасників повторювали одну і ту саму фразу про «геноцид» [9].

Для проведення цих акцій необхідні значні кошти. Американський конгресмен Ден Майк на святкуванні 60-річчя української редакції «Радіо Свобода» зазначив, що В. Путін «витратив на пропаганду понад 9 мільярдів доларів» [10]. Насамперед, варто відзначити, що значна частина ЗМІ підпорядкована державі і фінансується з держаного бюджету. Найбільший холдинг – Всеросійська державна телевізійна і радіомовна компанія включає дев'ять телеканалів і п'ять радіостанцій. Основні її телеканали «Росія» і «Росія 24» повністю виконують замовлення Кремля. Державою також контро-

люється «Перший канал» і канали менш потужні, такі як «ТВЦ» і «RussiaToday», які з держбюджету отримують кошти за поширення державної позиції. Не особливо різняться у викладенні подій і інші канали. Зокрема, представник Великобританії в Раді Безпеки ООН МаркЛайл Грант заявив, що репортажі на російському телеканалі «НТВ» – справжній фарс [11]. Цей фарс, а також величезна кількість фейкової інформації з'явилися у зв'язку з подіями осені 2013 р. – зими 2014 р. в Україні, а також окупацією Криму Росією і війною на Сході України.

За «об'єктивне висвітлення» захоплення Криму президент Росії В. Путін нагородив понад 300 російських працівників ЗМІ, в тому числі близько 90 кореспондентів. Близько сотні нагороджених представляють ВДТРК, більше 60 – «Перший канал», по кілька десятків – телеканали НТВ, «RussiaToday» і холдинг LifeNews [12]. Нагороди мали і матеріальну складову: їх власники зможуть отримати щомісячну доплату до пенсії (до 415% до базової пенсії) або статус ветерана праці та інші пільги. Масштаб нагороджень виявився безпрецедентним. Для порівняння – після подій 2008 р. у Південній Осетії тодішній президент Д. Медведев нагородив лише 11 журналістів [12].

Ще одним інструментом інформаційної війни проти України можна вважати «Білу книгу порушень прав человека и принципа верховенства права на Украине (ноябрь 2013 – март 2014)», яка з'явилася на сайті Міністерства закордонних справ РФ у травні 2014 р. Згодом було підготовлено друге видання, яке вже охоплювало період квітня–червня 2014 р., третє – липень–листопад 2014 р. «Біла книга» відзначалася маніпулюванням фактів, їх замовчуванням, викривленням подій, перекручуваннями. Йшлося про прояву в Україні расизму, ксенофобії, етнічної і релігійної нетерпимості, ультранационалістичні, екстремістські та неонацистські настрої, бандитизм і фізичне насильство.

Пропаганда не обмежувалася телебаченням і друкованими ЗМІ. Значна частка пропаганди зосереджувалася в Інтернеті. З'явилося підтвердження тому, що в соціальних мережах діє команда платних прокремлівських коментаторів. «Анонімним інтернаціоналом» було викрито діяльність «Агентства інтернет досліджень», яке діяло на бюджетні кошти і створювало за допомогою замовних

коментарів ілюзію підтримки кремлівського режиму в Інтернеті. Середня зарплата такого «коментатора» від 30 до 40 тис. рублів. Пропаганда ведеться на два фронти – як в російському Інтернеті, так і в закордонному. Кожен відділ має своїх «фахівців», загальні витрати на яких за травень 2014 р. становили 33 млн рублів [13].

Федеральний російський телеканал РТР у регіональних новинах продемонстрував репортаж про те, як святкувався День народження великого українського поета і художника Тараса Шевченка в Оренбурзі. Основна ідея сюжету – поета вшановують у Росії незаслужено, оскільки і його творчість, і його переконання були антиросійськими. У репортажі домінували негативні висловлюваннями на адресу Кобзаря: «Шевченко – другосортний поет», «його обожнювали гітлерівці і викривав Н. В. Гоголь», «він писав на незрозумілій, вигаданій містечковій мові», «дружив з польськими панамі, які гнобили український народ», «не був борцем і революціонером», «виділяв себе з більшості» і вважався «представником якоїсь нації» [14]. На російському 5-каналі вийшов сюжет про «зомбування» українських дітей історією УПА та Голодомору [15].

Натомість, на російському телеканалі РБК, в передачі «Таманцев. Підсумки», ведучий надав прямий ефір М. Волинцю, голові незалежної профспілки гірників України. М. Волинець звинуватив Росію в проникненні «КАМАЗів» зі зброєю і диверсантами з її території на Україну і дестабілізації ситуацію на Сході України. Крім того, М. Волинець заявив, що гірники проти сепаратистів, які насильно змушують їх виходити на страйки, грабують і тероризують місцеве населення. Ведучий настільки розгубився що... вимкнув ефір з М. Волинцем [16].

Російські медіа використовують дитячі телеканали як площадку для антиукраїнської пропаганди. В одному із суботніх випусків «На добраніч, малюки» (жовтень 2013 р.) герої передачі – ведуча О. Федорова, Мішутка і Степашка – обговорювали, чому не можна влаштовувати акції протесту. Мішутка оголосив лежачий страйк проти недружнього до нього ставлення: «Ви ще дізнаєтеся, що таке акція протесту». В свою чергу, ведуча програми пояснила, що таке «акція протесту» – «коли хтось з чимось не згоден і починає протестувати» [17].

Російський канал «Посмішка дитини» показав своїм маленьким глядачам анімаційний псевдопацифістський ролик, де українська армія нібито бомбить Донбас. Мультик «Одного разу наше життя змінилося» нібито (як зазначено в титрах) створили художник-аніматор О. Балашов і кілька десятків дітей, які виїхали з Донбасу під час проведення АТО і зараз живуть у пункті тимчасового розміщення «Піонер» у Ростовській області в Росії [18]. Відеоролик розпочинається з дитячих малюнків, на яких зображено мирне життя, яке зруйнувала, як це стверджують автори мультфільму, українська армія. Ролик переконує, що саме українська армія бомбила міста і мирних жителів Донбасу. Біжучим рядком проходить гасло: «Врятуйте жителів Донбасу від української агресії»[18]. Крім того, в ролику активно використовується пацифістська символіка, що створює враження, нібито на Донбасі відбувається конфлікт української армії і мирних місцевих жителів, сил війни і миру. Жодної згадки про озброєних терористів і росіян, що воюють на Донбасі, в ролику немає [18].

Варто зазначити, що не лише телебачення Росії активно «наставляє на шлях істинний» дітей, а й книги. Наприклад, у липні 2014 р. саратовське видавництво «Научная книга» випустило віршований збірник «Пугінята» з патріотичними віршами про Путіна для дітей. У книзі також пропонується вступати в ряди «путінят» – захисників вітчизни і «дядька Путіна».

Група науковців з Іркутська, яка близька до правлячої політичної партії «Единая Россия», пішла значно далі у пропаганді, розробивши для сибірських шкіл політичну азбуку. У новому букварі 33 букви російського алфавіту відповідають поняттям, взятим безпосередньо з теленовин. «А» – Антимайдан, «П» – Путін, «Д» – Донецьк. Це ключові слова, які російські діти повинні запам'ятати, поки навчатися читати. Буквар, замість фруктів, тварин і членів родин, містить символи, які часто нелегко зрозуміти навіть дорослим, не тільки першокласникам. Наприклад, буква «В» проілюстрована зображенням озброєного солдата і відповідає слову «Ввічливість». Ідеться про «ввічливих людей» – так називали «військових без знаків розрізнення» (тобто тих, хто анексував Крим). Буква «И» – історія, зображує людину, яка тримає в руках червоний прапор зі серпом та молотом, а не російський триколор.

Інші символи можуть виявитися занадто тривожними для аудиторії 6-річних малюків: твердий знак уособлює міністр закордонних справ С. Лавров зі стисненими щелепами – «Твердість». Буква «Ю» – Южный (Південний потік) (газопровід), «О» – батюшка в образі Патріарха Кирила» [19]. Все це символи путінської пропаганди: військові (літери відповідають словам «Сміливість», «Безпека» та «Честь»), поліцейські («Б» – український спецназ «Беркут»), «С» – Севастополь, «Я» – Ялта, «БІ» – Крим. Деякі символи напевно викличуть питання у дітей: «Т» – «Тополя», але не дерево, а ядерний ракетний комплекс [19]. Зазначимо, що ще у квітні міністр освіти і науки РФ Д. Ліванов повідомив, що з російськими школярами проведуть роз'яснювальну бесіду щодо ситуації в Криму.

Російською пропагандою активно користується і науковий потенціал. Упродовж останніх років з'явилася низка наукових праць з досить промовистими назвами: «Евромайдан. Кто уничтожил Украину» (Л. Вершинин, 2014), «Евромайдан имени Степана Бандеры. От демократии к диктатуре» (С. Бышок, А. Кочетков, 2014, два видання), «Как натравить Украину на Россию. Миф о сталинском голодоморе» (Ю. Мухин, 2014), «Киевской Руси не было или Что скрывают историки» (А. Кунгуров, 2010), «Путин навсегда. Кому это надо и к чему это приведет» (В. Большаков, 2012), «Путин: замковый камень российской государственности» (Александр Проханов, Архимандрит Тихон (Шевкунов), Наталия Нарочницкая, Леонид Ивашов, Виталий Аверьянов, 2014), «Путин после Майдана. Психология осажденной крепости» (Т. Чеснова, 2014). Власне, варто зазначити, що видавництво «ЭКСМО» започаткувало серію «Путин», в якій уже вийшло 13 книг. Серед них: «Путин. Новая национальная идея» (И. Эйдман, 2014), «Путин – Крымский. Что дальше?» (Э. Форд, 2014), «Путин. Толпа у трона» (В. Бушин, 2014), «Путин. Свой среди чужих» (О. Видова, 2013), «Путин. Правда, которую лучше не знать» (В. Илюхин, 2011), «Путин. Внедрение в Кремль» (Е. Стригин, 2011) та інші. Варто зазначити, що усі книги різні за своїм політичним спрямуванням. Значна частина з них виступає противниками офіційної політики Кремля.

Прикметно, що до пропаганди намагаються залучити як російських науковців, так і європейських. Так, у Москві у жовтні 2014 р.

була проведена міжнародна конференція, присвячена пам'яті жертв нацистських злочинів під час Другої світової війни, яка проводиться щорічно, починаючи з 2006 р. Її проводили в Кельні та Берліні, а пізніше в столицях Білорусі та Словаччини. Російські історики продемонстрували намагання переписати історію Другої світової війни, щоб вона була «зручною» для пропаганди Кремля під час збройного конфлікту проти України. Свої виступи підкріплювали фото зі звірствами нацистських підрозділів СС поряд з фотографіями із зони конфлікту в Україні. Вони наполягали, що між діями української армії у війні проти сепаратистів і звірствами сил Гітлера немає різниці. Європейські історики відмовилися підписувати резолюцію, яку підготувала російська сторона. У ній йшлося про те, що учасники конференції «ставлять мету боротися з проявами фашизму в Європі в наші дні», з натяком на події в Україні. Засновник конференції німецький історик С. Борше був шокований. Він навіть подумати не міг, що захід може бути використаний з політичною метою [20].

Активно у пропагандистських цілях використовувалася і культура та її представники. Частина відомих російських діячів культури підтримала позицію президента РФ щодо України та Криму. З'явилися публікації за назвами: «Путин и его путаны» (Б. Бахтеев), «Обованенные и коленопреклонные: список деятелей культуры России, одобивших ввод войск в Украину (список обновлен)». «Россия вернулась в средневековье и совковую империю. Не покидает ощущение, что жизнь прожил зря» (А. Макаревич). Оцінюючи цю ситуацію, І. Чубайс зазначив: «Це не рейтинги громадської думки, це вимір ефективності пропаганди! Насправді важливий інший показник – думки «так званих» формують громадську думку, людей, до яких прислухаються. В останні п'ятнадцять років лідерів думки витіснили зі ЗМІ ... Але сьогодні вже все російське мистецтво, крім двох персонажів – Михалкова і Бондарчука, опозиційне. А пасивна частина суспільства на будь-яке питання відповідає те, що чує з телевізора» [21]. Інша частина діячів культури РФ засудила агресивну політику В. Путіна щодо України.

Навіть коли Україна знаходилася на межі війни, а потім і в стані війни з Росією, телеканал «Інтер» продовжував демонстрування російських телесеріалів, фільмів, розважальних шоу.

Спостерігалось засилля російських журналістів і ведучих різноманітних ток-шоу, розважальних програм, численних «фабрик», «майданів» на українські телеканали. Традиційно на новорічні свята українські телеканали перетворювались у філії російських – ті самі пісні-танці, ті самі виконавці, що й на РТР, ОРТ, НТВ. Не став винятком і Новий 2015 р. на каналі «Інтер».

За підрахунками частка російського телепродукту на українському ТБ перевищує 40%, що фактично дорівнює обсягам українського телепродукту та майже у 2,5 рази перевищує обсяги телепродукту з інших країн [22]. Найбільше російського контенту показує телеканал «Україна» – 87% від загального часу мовлення. Наступні у рейтингу – телеканали НТН (71%), «Інтер» (67%), ICTV (43%), 2+2 (42%) [22].

З іншого боку, російські новинні блоки на провідних телеканалах РФ нагадують «Новини про Україну», мабуть, так їх скоро будуть називати. З 55 хвилин 50 – присвячені Україні (так званий «показник української популярності»), а 5 хвилин присвячені новинам «супердержави». Важливим інструментом телепропаганди можна вважати телешоу «Пряма лінія», яке ґрунтується на відвертій брехні, «однак іноді трапляються сеанси самовикриття» [23].

Не менш важливим, а імовірно, й більш впливовим і антиукраїнським є програма «Воскресный вечер с Владимиром Соловьевым». Тематика передач говорить сама за себе (навіть за один місяць): «Сьогодні для мешканців ДНР і ЛНР історичний день» (02.11.2014). «Новая вспышка военных действий на востоке Украины» (09.11.2014), «Интенсивность боев на востоке Украины достигла пика интенсивности с момента подписания соглашения о перемирии» (16.11.2014), «Год со времени Евромайдана» (20.11.14), «Роль революции в истории России» (13.11.2014) [24]. Розпочинаючи передачу 9 листопада 2014 р., ведучий констатував: «українська армія знову стріляє по містах Донбасу, цілячись у житлові квартали і об'єкти інфраструктури. Знову гинуть мирні жителі і діти. Мінські домовленості не діють. Київ, як звичайно, звинувачує в цьому ополченців, а Захід закликає Росію вплинути на них» [25]. Натомість передача 02.11.2014 має зовсім іншу риторичку: «Відбулися перші офіційні вибори представників влади.

Іноземні спостерігачі відзначили хорошу організацію та високу явку виборців. А от у Києві назвали процес «псевдовиборами» і пригрозили кримінальними справами організаторам. Захід задалегідь попередив, що не визнає легітимність виборів і, як водиться, пригрозив Росії черговими санкціями. Тим не менш, Москва заявила, що визнає народне волевиявлення» [26].

Україна, захищаючись від інформаційної агресії, у вересні 2014 р. заборонила трансляцію 15 російських каналів, а Нацрада з телебачення і радіомовлення оприлюднила список з 49 російських пропагандистів, що називають себе журналістами, яким було заборонено в'їзд в Україну [9]. У листопаді було заборонено в'їзд ще 83 російським журналістам [27]. Однак, незважаючи на жодні заборони, обов'язки шеф-редактора тижневої аналітичної програми «Подробности недели» на телеканалі «Інтер» станом на 1 грудня 2014 р. виконувала громадянка Російської Федерації М. Столярова, яка раніше працювала на російському телеканалі «Рен ТВ» [28]. З іншого боку, нічого дивного у цьому немає, адже 29 % акцій телеканалу «Інтер» належить російському «Первому каналу» [28].

Впливовим джерелом російської пропаганди в Україні і надалі залишається і російськомовна преса («Киевские ведомости», «Факты и комментарии», «Столичные новости», «Миг», «Мост», «Кієвській телеграф»). Також функціонують в Україні фактично філії центральних російських газет («Известия», «Комсомольская правда», «Московский комсомолец», «Коммерсант» та інші. Завозиться в Україну і періодика безпосередньо російського виробництва («Купеческое дело», «Експрес-газета», «Независимая газета»). Почала з'являтися газета «Соотечественники» з неприкритою пропагандою з Росії, випущеною на замовлення Федеральної міграційної служби РФ. Красномовними були заголовки: «Дорога для переселенцев в Россию становится более удобной и быстрой», «Камчатка: сюда приезжают на время, а остаются навсегда» та інші [29].

Це лише окремі приклади того, як працює пропагандистська машина РФ. Щоб подолати машину, яка поширює в світі неправдиву інформацію про Україну, і донести світовому співтовариству інформацію про Україну, потрібно не займатися пропагандою, а тільки говорити правду. «Наша мета – бути правдивими. Щоб

люди в світі знали правду про те, що відбувається в Україні, нам потрібно займатися класичним інформуванням, а не створювати пропагандистську машину, бо, по-перше, в нас немає на це коштів, по-друге, нам тоді не віритимуть» [30].

Тімоті Снайдер досить влучно сказав: «Мета російської пропаганди в тому, щоб показати, що правди, по суті, не існує. Є дуже простий тест – тест на протиріччя. Ми всі розумні люди, не заперечуємо самі собі і помічаємо, коли хтось заперечує. Але дозвольте мені нагадати деякі речі з російської пропаганди про цю війну: української держави не існує, але українська держава займається репресіями. Української нації не існує, але всі українці – націоналісти. Української мови немає, але на Донбасі всіх змушували говорити українською. І тепер питання: а на скількох суперечностях ви їх ловили раніше? На жаль, помічають їх дуже мало людей» [31].

Підсумовуючи, зазначимо, що пропаганда у сучасному світі вийшла далеко за межі державних інституцій і спеціально створених ними органів. Більше того, вона не обмежується лише розповсюдженням у друкованій пресі, на телебаченні, у Інтернеті. Російською пропагандою охоплені не лише Україна як найближча сусідка Росії, республіки СНГ, а й впливові європейські країни. Оскільки «російська пропаганда насправді працює не тільки проти України – вона працює і проти світу» [31]. Значна частина ЗМІ Російської Федерації фінансується державою і, відповідно, здійснює пропагандистську політику, яка замовляється офіційними органами. Російська пропаганда не обмежується теле- та радіоканалами, а й має суттєву частку в Інтернеті і також фінансується державою. Новинні блоки на російських телеканалах – це новини про Україну.

Об'єктом російської пропаганди стають досить часто діти, пропаганда на них здійснюється не лише через дитячі канали, а також через всеросійські та регіональні, а також через підручники і навіть художню літератури. Наукові заходи досить часто використовуються у пропагандистських цілях.

Таким чином, пропаганда здійснюється всіма можливими способами, застосовуючи при цьому маніпулятивні технології, перекручування фактів, впливаючи на процеси соціалізації

підростаючого покоління, здійснюючи демонізацію ворога, навішуючи ярлики, демонструючи логічні помилки.

---

1. The encyclopedia Americana International edition GrolierInc. – 1998. – Vol. 22. – P. 656.

2. Липман У. Общественное мнение. Пер. с англ. Т. В. Барчуновой. Редакторы перевода К. А. Левинсон, К. В. Петренко / У. Липман. – М. : Институт Фонда «Общественное мнение», 2004. – 384 с.; Bernays E. Propaganda / E. Bernays.– New York: H. Liveright, 1928. – P. 150

3. Блуммер Г. Коллективное поведение / Г. Блуммер // Психология масс. – Самара, 1998. – 562 с.; Московичи С. Вектолп / С. Московичи.– М., 1996. – 439 с.; Bartlett F. C. Sir Politicalpropaganda / F. C. Bartlett. – Cambridge: University Press, 1940. – 158 p.; Аронсон Е. Эпоха пропаганды: Механизмы переконання, буденне переконання і зловживання / Е. Аронсон, Е. Р. Пратканіс. – СПб. : прайм-ЕВРОЗНАК, 2003; Jowett Garth S. O'Donnell V. Propaganda and persuasion / Jowett Garth S. O'Donnell V. – Thousand Oaks, California: Sage Publications, Inc. – 422 p.; Philip M. Taylor Munitionsofthe Mind: A Historyof Propaganda / M. Philip.– Manchester, UK: Manchester University Press, 2003. – 344 p.; Chomsky N. Mediacontrol: the spectaculara chievements of propaganda / N. Chomsky. – New York: A Seven Stories Press, 1997. – 58 p.

4. Psychological Operations Techniquesand Procedures // Departmento fthearmy. – 1994, 5 May.

5. В США обещают более жёсткую политику против российской пропаганды. 17.09.2014. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rus.newsru.ua/world/17sep2014/propagandas.html>

6. Путин нацелен на «освобождение» северных областей Казахстана с 30-40% этнических россиян – политолог . 31.08. 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://rus.newsru.ua/world/31aug2014/kz_berezovets.html

7. Кремль грозитя защищать русскоязычное население Балтии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rus.newsru.ua/world/15sep2014/ekspansiya.html>

8. Бернар-Анрі Леві: «У Парижі путінська пропаганда більш дієва, ніж в Кривому Розі» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zn.ua/WORLD/bernar-anri-levi-v-parizhe-putinskaya-propaganda-bolee-deystvenna-chem-v-krivom-roge-145473_.html

9. Российское телевидение организывает антиукраинские митинги в странах Европы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rus.newsru.ua/world/10sep2014/zakaztv.html>

10. Путинская пропаганда стоила РФ 9 млрд долларов. США и ЕС советуют Украине создать свой информационный фронт [Электронный

ресурс]. – Режим доступу: <http://rus.newsru.ua/world/18sep2014/propaganda.html>

11. Настоящий фарс. Путинская пропаганда шокировала представителя Британии в ООН. 12.11.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://obozrevatel.com/abroad/93657-nastoyaschij-fars--putinskaya-propaganda-shokirovala-predstavatelya-britanii-v-oon.htm>

12. Путин награждает более 300 журналистов «за объективность при освещении событий в Крыму» [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/world/russia/3358157-putyn-nahradyl-bolee-300-zhurnalistov-za-obektyvnost-pry-osveschenyy-sobytyi-v-krymu>

13. Путинские «тролли» 01.06.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-opir.org/index.php/ruspropaganda/144-putinstroll>

14. Государственный телеканал РФ рассказал россиянам о «второсортном поэте Шевченко» (видео) 12.03. 2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://argumentua.com/novosti/gosudarstvennyi-telekanal-rf-rasskazal-rossiyanam-o-tretsortnom-poete-shevchenko>

15. Украинских детей «зомбируют» УПА и Голодомором, – российский телеканал. Видео [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://argumentua.com/novosti/ukrainskikh-detei-zombiryut-upa-i-golodomorom-rossiiskii-telekanal-video>

16. Шок у ведучого російського ТБ. Михайло Волинець про правду на Донбасі в ефірі РБК [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://upi.org.ua/news/shok_u_veduchogo_rosijskogo_tb_mikhajlo_volinesc_pro_pravdu_na_donbasi_v_efiri_rbk_video/2014-06-13-19792

17. Российское ТВ рассказывает детям на ночь, почему нельзя протестовать [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://argumentua.com/novosti/rossiiskoe-tv-rasskazyvaet-detyam-na-noch-pochemu-nelzya-protestovat-video>

18. В России детям показывают мультики о том, как украинская армия бомбит Донбасс [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://rus.newsru.ua/rest/19aug2014/multik.html>

19. Путинская пропаганда в новом букваре для российских «первоклашек»: «А» – Антимайдан, «Б» – «Беркут», «Д» – Донецк. 09.05.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr-online.com/society/5582-putinskaya-propaganda-v-novom-bukvare-dlya-rossiyskih-pervoklashek-a-antimaydan-b-berkut-d-doneck.html>

20. В угоду путинской пропаганде российские историки переписывают историю Второй мировой. 30.10.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ostro.org/general/world/news/457463/>

21. Игорь Чубайс: Победы Кремля над Украиной не будет. Россия угасает у нас на глазах 05.08.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://argumentua.com/stati/igor-chubais-pobedy-kremlya-nad-ukrainoi-ne-budet-rossiya-ugasaet-u-nas-na-glazakh>

22. Кількість російського контенту на українських екранах збільшується, – дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://espresso.tv/news/2014/09/30/sytuaciya_z_kilkisty_rosiyskoho_kontentu_na_ukrayinskykh_ekra_nakh_pohirshylasya_doslidzhennya

23. Путинская пропаганда постоянно говорит неправду. 22.06.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kiev1.org/putiny-govoriat-nepravdu.html>

24. СМІ Poedinok [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poedinokonline.net/>

25. Воскресный вечер с Владимиром Соловьевым. Выпуск 94 от 09.11.2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poedinoktv.net/tag/voskresnyj-vecher-s-solovevym-vse-vypuski/>

26. Воскресный вечер с Владимиром Соловьевым. Выпуск 93 от 02.11.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poedinoktv.net/tag/voskresnyj-vecher-s-solovevym-vse-vypuski/>

27. СБУ вже заборонила в'їзд до України 83 російським журналістам [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/124588>

28. Шеф-редактором новин на «Інтері» працює російська журналістка каналу «Рен ТВ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/124826>

29. Вторжение в Украину: газетные прилавки Киева заполонила путинская пропаганда. 12.09.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://joinfo.ua/politic/1003100_Vtorzhenie-Ukrainu-gazetnie-prilavki-Kieva.html

30. Львовский медиафорум: Продюсер Ukraine Today рассказала, как преодолеть путинскую пропаганду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ko gurciya.com/?p=10487&lang=ru>

31. Тімоті Снайдер: «Російська пропаганда працює не тільки проти України – вона працює і проти світу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://opinion.platfor.ma/timoti-snaider/>

*В'ячеслав Яремчук,
Аліна Зуйковська*

«НИКОГДА МЫ НЕ БУДЕМ БРАТЬЯМИ»: ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНИХ ВІРШІВ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Стаття присвячена аналізу політичних віршів на тему українсько-російського конфлікту, що упродовж березня–листо-